

ARBEIDSGEGENOT

A
Afrikaans
vir
Almal

Om ons één eie taal
tot nut te gebruik is
groter kuns as om
sewe vreemdes by te
leer.

CJ Langenhoven

CJ LANGGENHOVEN

A black and white portrait of a man with a mustache, wearing a suit and tie, looking slightly to the right. The portrait is set against a dark background and is the central focus of the image.

1873-1932

Die skrywer van “Die Stem van Suid-Afrika”, Suid-Afrika se Volkslied tot 1994. Dramaturg, digter, joernalis, politikus. Een van Afrikaans se mees veelsydige skrywers. Meester van die kort weergawe van prosa en bes onthou vir sy humoristiese en satiriese werke.

Cornelis Jacob Langenhoven is op 13 Augustus 1873 op die plaas Hoeko naby Ladismith, Kaapprovinsie gebore. Sy moeder is vyf dae later oorlede en hy is deur sy oom en tante grootgemaak. Sy eerste skoolmeester was die Hollandse Meester Bloemkolk. Na sy skooljare op Ladismith en Riversdal het hy by die Victoria College te Stellenbosch sy BA in 1895 behaal. Stellenbosch het op daardie stadium nie 'n regsdepartement gehad nie. Langenhoven het daarna op Ladismith 'n posisie as leerlingsprokureur aanvaar en het in 1896 sy LLB graad by die Goeie Hoop Universiteit, Kaapstad behaal. Hy het daarna as prokureur in Kaapstad en Oudtshoorn gewerk.

In 1912 word hy Redakteur van die Oudtshoorn koerant *Het Zuid-Westen*. Langenhoven het hom beywer vir die aanvaarding van Afrikaans as algemene taal en ook om Hollands op skool te vervang. In 1914 word hy 'n lid van Oudtshoorn se Provinsiale Raad van Direkteurs en later 'n Senator van die Kaap.

Langenhoven het sy kontak met Stellenbosch en sy Alma Mater behou en het gereeld teruggekeer om een van sy vurige toesprake te lewer.

Hy was met Magdalena Maria (Vroutjie) Hugo getroud en hulle het 'n dogter, Engela, gehad. Hy is op 15 Julie 1932 te Oudtshoorn oorlede.

Sy huis, Arbeidsgenot is in 1955 in 'n museum omskep.

“Langenhoven was 'n aartsrebel, 'n onkonformis, maar tewens iemand met 'n sterk prinsipiële gerigtheid.”
J du P Erlank

The author of “Die Stem van Suid-Afrika”, South Africa’s National Anthem until 1994. Playwright, poet, journalist, politician. One of the most versatile writers in Afrikaans. A master of the short form of prose and best remembered for his humorous and satirical works.

Cornelis Jacob Langenhoven was born on 13 August 1873 on the farm Hoeko near Ladismith, Cape Province. His mother died five days later and Cornelis was raised by his aunt and uncle. He received his first education from the Dutch Meester Bloemkolk. After schooling in Ladismith and Riversdale he studied at the Victoria College in Stellenbosch (BA 1895). At that time Stellenbosch did not have a Law Faculty. Langenhoven became apprentice solicitor in Ladismith and, in 1896, obtained a LL.B. at the University of Good Hope in Cape Town. He then worked as an attorney in Cape Town and in Oudtshoorn.

In 1912 he became Editor of the Oudtshoorn newspaper *Het Zuid-Westen*. Langenhoven made a stand for the acceptance of Afrikaans in general and as the first language in schools instead of Dutch. In 1914 he became Member of Oudtshoorn's Provincial Board of Directors and later Senator of the Cape.

Langenhoven remained in close contact with his beloved Stellenbosch and Alma Mater and returned often to give one of his fiery speeches.

He was married to Magdalena Maria (Vroutjie) Hugo and they had a daughter, Engela. He died on 15 July 1932 at Oudtshoorn.

His home Arbeidsgenot was turned into a museum in 1955.

“Langenhoven was 'n aartsrebel, 'n onkonformis, maar tewens iemand met 'n sterk prinsipiële gerigtheid.”
J du P Erlank

Die Stem van Suid-Afrika

“Die stem van Suid-Afrika” is deur CJ Langenhoven op 30 en 31 Mei 1918 in Arbeidsgenot geskryf en hy het later in Kaapstad 'n vierde strofe bygevoeg. 'n Koerant het 'n kompetisie om die teks te toonset uitgelooft. Ds ML de Villiers het in 1921 met sy tweede poging sukses behaal. Reeds in die dertiger jare het die FAK beslis dat “Die Stem” die grootste steun onder die bevolking geniet, en in 1938 het Hertzog dit die eerste keer by die Parlementsopening laat speel. Met die Nasional Party se verkiesingsoorwinning in 1948, die inwyding van die Voortrekkermonument in 1949 en die Van Riebeeckfees in 1952, het “Die Stem”, met die musiek van ML de Villiers daarby, reeds inslag gevind.

Tydens die Van Riebeeckfees in 1952 kondig die eerste minister, dr DF Malan, aan dat 'n komitee “Die Stem” sou vertaal. Dit sou deur dr TE Dönges (minister van binnelandse sake) gehanteer word. Die lede van die komitee was appèlregter HA Fagan as voorsitter met prof Guy Butler, prof David Hopwood, regter C Newton Thompson en Sarah Goldblatt as lede. Uit ongeveer 500 vertalings wat voorgelê is, het die komitee sy eie saamgestel. Op 5 April 1952 het dr Malan hierdie vertaling tot die amptelike Engelse weergawe van “Die Stem” verklaar. Die laaste twee reëls van die slot strofe is deur Guy Butler geskryf.

*As our fathers trusted humbly, teach us, Lord, to trust Thee still:
Guard our land and guide our people in Thy way to do Thy will.*

Vyf jaar later, op Vrydag, 2 Mei 1957, verklaar premier JG Strijdom dat Suid-Afrika amptelik een volkslied moes hê: “Die Stem van Suid-Afrika”. Op 11 en weer op 27 Junie 1957 dra Engela Brümmer (Langenhoven se dogter) haar seun, Guillaume Brümmer, Sarah Goldblatt en prof HB Thom, (namens die Universiteit van Stellenbosch as uiteindelijke erfgename), alle regte op “Die Stem” aan die regering oor.

The lyrics were written in May 1918 as a poem by CL Langenhoven, and a newspaper sponsored a contest to set it to music. Referend ML de Villiers won on his second entry and it was set to music in 1921. It became an unofficial anthem when South African media would play the song at the end of broadcasts along with "God Save the King" (the official anthem), starting in the 1920s. It was first sung publicly at the official hoisting of the national flag in Cape Town on 31 May 1928.

In 1936 is was unanimously selected by a South African culture organization devoted to selecting a national anthem for South Africa as their choice for a new anthem. In 1938, it was decided that "Die Stem" would be played at the opening of Parliament. It was then deemed necessary in the 1950s, with increasing popular and government support of "Die Stem", to find a suitable English translation. This was finally achieved in 1952, where the best parts of over 220 translations were compiled into a single, official translation. It was performed in English for the first time that year, and revised slightly in 1959.

It was not until 2 May 1957 that government made the announcement that “Die Stem” had been accepted as the official national anthem of South Africa. In the same year, government also acquired the copyright and this was confirmed by an Act of Parliament in 1959.

South Africa became a republic in 1961.

1957-1994

Uit die blou van onse hemel,
uit die diepte van ons see,
Oor ons éwige gebergtes waar
die kranse antwoord gee,
Deur ons vér verlate vlaktes
met die kreun van ossewa –
Ruis die stem van ons
geliefde, van ons land Suid-
Afrika.

Ons sal antwoord op jou
roepstem, ons sal offer wat jy
vra:

Ons sal lewe, ons sal sterwe –
ons vir jou, Suid-Afrika.

In die merg van ons gebeente,
in ons hart en siel en gees,
In ons roem op ons verlede, in
ons hoop op wat sal wees,
In ons wil en werk en wandel,
van ons wieg tot aan ons graf –
Deel geen ander land ons
liefde, trek geen ander trou
ons af.

Vaderland! ons sal die adel
van jou naam met ere dra:
Waar en trou, as Afrikaners –
kinders van Suid-Afrika.

In die songloed van ons
somer, in ons winterdag se
kou,
In die lente van ons liefde, in
die lanfer van ons rou,
By die klink van
huw'liksklokkies, by die
kluitklap op die kis –
Streel jou stem ons nooit
verniet nie, weet jy waar jou
kinders is.

Op jou roep seg ons nooit nee
nie, seg ons altyd, altyd ja:
Om te lewe, om te sterwe – ja
ons kom, Suid-Afrika.

Op U Almag vas vertrouend
het ons vadere gebou:
Skenk ook ons die krag, o
Here, om te handhaaf en te
hou –
Dat die erwe van ons vaad're
vir ons kinders erwe bly:
Knegte van die Allerhoogste,
teen die hele wêreld vry.

Soos ons vadere vertrou het,
leer ook ons vertrou, o Heer:
Met ons land en met ons nasie
sal dit wel wees, God regeer.

C. J. Rangerhoven

ENOCH SONNTOINGA

1873-1905

The origins of Enoch Mankayi Sontonga and the hymn he wrote, *Nkosi Sikelel' iAfrika*, are humble and obscure.

When he was born is unknown. 1875 is one of the dates previously mentioned, but this is clearly incorrect particularly if one considers the obituary written by D. E. Mbane that appeared in *Imvo Zabantsundu* following Sontonga's death on 18 April 1905. Mbane mentions that Sontonga was thirty-three years old when he died, which means that he must have been born in 1872. "He was not sick, except for a stomach ache. He was always saying he was going to die." On that account, he asked his wife one Sunday to take a photograph of him, but she had a toothache. As a result, he went to a professional photographer to have his portrait taken. His obituary mentions that he was a preacher and photographer. He was survived by his wife and a child.

Sontonga was born in Uitenhage and not at Lovedale Institution in Alice, as was previously believed. He was a member of the Mpinga clan (*isiduko*), which makes him Mpondomise, rather than Thembu as is sometimes claimed. Apparently, after being trained as a teacher at Lovedale, he was sent by the elders of the Methodist Church by ox wagon to Johannesburg, where he became an assistant teacher and choirmaster at the newly founded Methodist Church in Nancefield. According to his obituary, at the time of his death he was the choirmaster at the Rev. P. J. Mzimba Church in Johannesburg

Sontonga had a gift for song. He composed pieces, words and music for the use of his pupils at public entertainments. He wrote his compositions down in Tonic Sol-fa on odd sheets of paper, including *Nkosi Sikelel' iAfrika*, and eventually collected them into an exercise book with a view to publishing them. However, he died before he could achieve his ambition. He only wrote the first verse of *Nkosi Sikelel' iAfrika*. The Xhosa poet laureate, S. E. K. Mqhayi (1875-1945), wrote the additional

seven verses of the hymn. Composed in 1897, *Nkosi Sikelel' iAfrika* was publicly sung in 1899 at the ordination of the Rev. M. Bowen, a Tsonga Methodist minister. The hymn was also commonly sung in Native Day Schools. The Ohlange Zulu Choir, which was founded by Rev. J. L. Dube, presented the hymn at concerts in Johannesburg and further popularised it.

Nkosi
Sikelel'
iAfrika

Nkosi, sikelel' iAfrika;
Malupakam'upondo lwayo;
Yiva imitandazo yetu
Usisikelele.

Chorus

Yihla Moya, Yihla Moya,
Yihla Moya Oyingcwele

Sikelela iNkosi zetu;
Zimkumbule umDali wazo;
Zimoyike zezimhlonele,
Azisikelele.

Sikelel' amadod' esizwe,
Sikelela kwa nomlisela
Ulitwal'ilizwe ngomonde,
Uwusikelele.

Sikelel'amakosikazi;
Nawo onk'amanenekazi;
Pakamisa wonk'umtinjana
Uwusikelele.

Sikelela abafundisi
Bemvaba zonke zelilizwe;
Ubatwese ngoMoya Wako
Ubasikelele.

Sikelel'ulimo nemfuyo;
Gxota zonk'indlala nezifo;
Zalisa ilizwe ngempilo
Ulisikelele

Sikelel'amalinge etu
Awomanyano nokuzaka,
Awemfundo nemvisiswano
Uwasikelele.

Nkosi Sikelel' iAfrika;
Cima bonk' ubugwenxa bayo
Nezigqito, nezono zayo
Uyisikelele.

Lord, bless Africa;
May her horn rise high up;
Hear Thou our prayers And bless
us.

Chorus

Descend, O Spirit,
Descend, O Holy Spirit.

Bless our chiefs
May they remember their
Creator.
Fear Him and revere Him,
That He may bless them.

Bless the public men,
Bless also the youth
That they may carry the land with
patience
and that Thou mayst bless them.

Bless the wives
And also all young women;
Lift up all the young girls
And bless them.

Bless the ministers
of all the churches of this land;
Endue them with Thy Spirit
And bless them.

Bless agriculture and stock
raising
Banish all famine and diseases;
Fill the land with good health
And bless it.

Bless our efforts
of union and self-uplift,
Of education and mutual
understanding
And bless them.

Lord, bless Africa
Blot out all its wickedness

THE NATIONAL ANTHEM

Nkosi Sikelel' iAfrika was composed in 1897 by Enoch Sontonga, a teacher at a Methodist mission school in Johannesburg. It was one of many songs he composed, and he was apparently a keen singer who composed the songs for his pupils.

The words of the first stanza were originally written in Xhosa as a hymn. In 1927 seven additional Xhosa stanzas were later added by Samuel Mqhayi, a poet. Most of Sontonga's songs were sad, witnessing the suffering of African people in Johannesburg, but they were popular and after his death in 1905 choirs used to borrow them from his wife.

Solomon Plaatje, one of South Africa's greatest writers and a founding member of the ANC, was the first to have the song recorded. This was in London in 1923. A Sesotho version was published in 1942 by Moses Mphahlele.

The Rev J L Dube's Ohlange Zulu Choir popularised Nkosi Sikelel' iAfrika at concerts in Johannesburg, and it became a popular church hymn that was also adopted as the anthem at political meetings.

For decades Nkosi Sikelel' iAfrika was regarded as the national anthem of South Afrika by the oppressed and it was always sung as an act of defiance against the apartheid regime. A proclamation issued by the State President on 20 April 1994 stipulated that both *Nkosi Sikelel' iAfrika* and *Die Stem (the Call of South Africa)* would be the national anthems of South Africa. In 1996 a shortened, combined version of the two anthems was released as the new National Anthem.

There are no standard versions or translations of Nkosi Sikelel' iAfrika so the words vary from place to place and from occasion to occasion. Generally the first stanza is sung in Xhosa or Zulu, followed by the Sesotho version.

South African National Anthem

Nkosi sikelel' iAfrika
maluphakanyiswu phondo
iwayo
Yizwa imithandazo yethu
Nkosi sikelela;
thina lusapho lwayo

Morena boloka setjhaba sa
heso
O fedise dintwa le
matswenyeho
O se boloke, O se boloke
Setjhaba sa heso
Setjhaba sa South Afrika

South Afrika!

Uit die blou van onse hemel, uit
die diepte van ons see,
Oor ons ewige gebergtes waar
die kranse antwoord gee.

Sounds the call to come
together and united we shall
stand.

Let us live and strive for
freedom in South Africa our
land.

10 OCTOBER 1997

Nkosi Sikelel' iAfrika

CURRENT XHOSA VERSION

Nkosi Sikelel' iAfrika
Maluphakanyisw' uphondo
lwayo
Yiva imathandazo yethu
Nkosi Sikelela Nkosi Sikelela

Nkosi Sikelel' iAfrika
Maluphakanyisw' uphondo
lwayo
Yiva imathandazo yethu
Nkosi Sikelela
Thina lusapho lwayo.

Chorus

Yihla moya, yihla moya
Yihla moya oyingcwele
Nkosi Sikelela
Thina lusapho lwayo.
(Repeat)

Seën ons
Here God,
Seën Afrika

AFRIKAANS VERSION

Seën ons Here God, seën
Afrika,
Laat sy mag tot in die hemel
reik,
Hoor ons as ons in gebede vra,
Seën ons in Afrika,
Kinders van Afrika.

Daal neer o Gees, Heilige
Gees,
Daal neer o Gees, Heilige
Gees,
Kom woon in ons,
Lei ons, O Heilige Gees.

Hou U hand o Heer oor Afrika,
Lei ons tot by eenheid en
begrip,
Hoor ons as ons U om vrede
vra,
Seën ons in Afrika,
Kinders van Afrika.

Seën ons Here God, seën
Afrika,
Neem dan nou die boosheid
van ons weg,
Maak ons van ons sonde ewig
vry,
Seën ons in Afrika,
Kinders van Afrika.

Morena
Boloka
Sechaba
sa Heso

SESOTHO VERSION

SESOTHO VERSION

Morena boloka sechaba sa
heso

O fedise dintwa le
matshwenyeho,

Morena boloka sechaba sa
heso,

O fedise dintwa le
matshwenyeho.

O se boloke, o se boloke,

O se boloke, o se boloke.

Sechaba sa heso, Sechaba sa
heso.

O se boloke morena se boloke,

O se boloke sechaba, se
boloke.

Sechaba sa heso, sechaba sa
heso.

Ma kube njalo! Ma kube njalo!

Kude kube ngunaphakade.

Kude kube ngunaphakade!

Nkosi Sikelele' iAfrika

ZULU VERSION

ZULU VERSION

Nkosi, sikelel' iAfrika,
Malupnakanyisw' udumo
lwayo;
Yizwa imithandazo yethu
Nkosi sikelela,
Nkosi sikelela,

Nkosi, sikelel' iAfrika,
Malupnakanyisw' udumo
lwayo;
Yizwa imithandazo yethu
Nkosi sikelela,
Nkosi sikelela,

Woza Moya (woza, woza),
Woza Moya (woza, woza),
Woza Moya, Oyingcwele.
Usisikelele,
Thina lusapho lwayo.

Lord Bless Africa

CURRENT ENGLISH VERSION

CURRENT ENGLISH VERSION

Lord, bless Africa
May her spirit rise high up
Hear thou our prayers
Lord bless us.

Lord, bless Africa
May her spirit rise high up
Hear thou our prayers
Lord bless us Your family.

Chorus

Descend, O Spirit
Descend, O Holy Spirit
Lord bless us
Your family.
(Repeat)

in die pers

Kultuurskat gered

'Die Stem'-klavier herstel ná loodoksidisasie

KARIN BURGER
Stellenbosch

Die klavier waarop ds. M.L. de Villiers destyds *Die Stem van Suid-Afrika* getoonset het, het "die vreeslikste kanker wat enige klavier kan hê". *Nkosi Sikelel' iAfrika* sou Saterdag op dié klavier gespeel word by die opening van die Langenhoven-kuns-en-kultuursentrum in Oudsthoorn.

Nadat die klavier opgespoor is, is egter bevind dit het erg onder loodoksidisasie deurgeloopt. Dié kultuurskat is nou in die hande van mnr. Wolfgang

Heuer van Musikhaus W. Heuer in Stellenbosch.

"As dit nie vir die sentimentele waarde van die klavier was nie, sou ek dit weggegooi het," sê Heuer. Die klavier, wat in 1903 gebou is, is 20 jaar gelede ten volle aan die binnekant gerestoureer. Dis toe in 'n pakkamer van die Suid-Afrikaanse Museum in Kaapstad gehou.

Toe die lede van die Langenhoven-gedenkfonds begin navraag doen oor die klavier om dit te laat stem en na Oudsthoorn te neem, het hulle gehoor die klavier is in 'n gehawende toestand.

"Dit gaan minstens sewe dae duur net om die ou

C.J. Langenhoven

Ebbe Dommissie

lood van die 88 klawers uit te boor," sê Heuer. Die lood word gebruik om die druk en die aanslag van die meganisme te reguleer.

"Die hout is boonop só uitgeswel dat die klawers stokstyf is. Al die houtkrake moet dan sekuur vassgelym word, nuwe lood word ingesmet, en dan word die klavier afgewerk

en verstewig."

Dié vleueklavier van rooshout is vir R200 000 gewaardeer, terwyl die herstelwerk op sowat R21 000 geraam word.

"Ons kon nog nie begin werk nie omdat die kwotasie eers na die Langenhoven-gedenkfonds moet gaan en daar ook toestemming van die SA Museum verkry moet word," sê Heuer.

■ Mnr. Ebbe Dommissie, voorsitter van die direksie van die Langenhoven-gedenkfonds, sê die nuwe kultuursentrum, Die Neelsie, het 'n ouditorium vir opvoerings en lesings. Dit is op dieselfde erf waar C.J. Langenhoven se huis,

Arbeidsgenot, geleë is.

"Die Neelsie spog met 'n veeldoelige ontwerp deurdat die stoep en grasperk tot 500 mense kan akkommodeer. Die ouditorium self kan sowat 120 mense met gemak huisves." Die sentrum is vir R4 miljoen opgerig en is ook met lugversorging toegerus – "baie belangrik in Oudsthoorn se hitte!"

In die ingangsportaal gaan beelde van Langenhoven en Enoch Sontonga, die twee skrywers van die Suid-Afrikaanse volkslied, opgerig word.

Volgens Dommissie sal die sentrum die erfenis van Langenhoven en Afrikaans aan die gang hou.

(Vervolg van bl. 12)

EEN van die vele en baie interessante voorvalle tydens die maak van die rolprent was toe ons in die Hoeko-Vallei gaan pad vra het na die plaasskool waar Langenhoven by meester Bloemkolk skoolgegaan het. Ek het by 'n huis gaan aanklop en ons is vriendelik ingenooi vir 'n koppie tee. Sover ek kan onthou, was die man verlangs familie van Langenhoven.

Hy het gesê hy wil ons tog iets wys, en 'n groot formaatboek gaan haal. Dit blyk toe dat die boek 'n verslag van 'n "watersaak" is. Sarah het daarna gekyk sonder om enige emosie te toon. Dit was werklik interessant, want die dokumente was deur Langenhoven in sy spesiale soort sierskrif geskryf.

"Dis te koop," het die man gesê. Steeds sonder enige sweem van emosie het Sarah gevra: "Ja, en wat is die prys?"

"Eenhonderd rand," was die antwoord. "Nou, ek het nie soveel geld by my nie. Bring vir my papier en 'n pen."

Sy het toe 'n koopbewys uitgeskryf. Ek moes as getuie teken, en daarna is die waardevolle stuk Langenhoveniana versigtig in die motor weggesit.

Ons het toe die skool besoek waar Langenhoven

ruim 80 jaar tevore in die lang banke gesit het – en dit verfilm. 'n Wonderlike ondervinding!

'n Paar maande later het Sarah 'n brief van die vorige manuskriepienaar gekry om haar aan haar koopbrief te herinner. "Vaderland," het sy gesê.

"Met al die bedrywighede het ek nagelaat om die saak op te volg." Sy het dadelik 'n brief geskryf en die tjek ge-pos. Sy het 10% rente bygevoeg "om op te maak vir die verdragting".

Sarah Goldblatt is op 22 Mei 1975 oorlede. By die verassingsdiens in die Maitlandse krematorium het ds. Charles Hopkins die roudiens behartig en 'n gepaste gedeelte uit die boek *Rut* as teksvers gebruik: "U volk is my volk..." Daarna het mnr. Israel Pinshaw, voorsitter van die Suid-Afrikaanse Joodse Raad van Afgevaardigdes, sy meegevoel in Afrikaans oorgedra. En me. Newton Thompson het namens die Engelssprekendes simpatie betuig.

Die lewe bring soms eienaardige gebeure na vore. Toe Sarah Goldblatt se as in die tuin van Arbeidsgenot weggelê is, het ek, gedagtig aan hoe nou die lewe van Sarah Goldblatt met dié van die Langenhovens

Sarah Goldblatt strooi die gerf blomme oor die grafte van die Langenhoven-egpaar in die begraafplaas op Oudsthoorn. Die foto is in 1971 geneem toe die dokumentêre rolprent oor Langenhoven gemaak is. Foto: RETIEF KOCH

verweef was, gevoel: Dis die regte plek. En toe, betreklik onlangs, is die egpaar se oorskot ook na Arbeidsgenot verskuif – net

'n paar meter van Sarah se rusplek. Ek is seker Sarah sou daarvan gesê het: "Wonderbaar! Wonderbaar!"

OM terug te keer na Langenhoven se verwysing na die jong Sarah by haar aankoms van Londen op Oudsthoorn dat sy nie Afrikaans geken het nie, maar dit kon leer: Toe sy in Kaapstad onderwys gegee het, het sy in 1920 'n honderdbladsy-boekie in Afrikaans, *Liefdes-Kranse vir Skoolgebruik*, laat publiseer. Toe ek dit onlangs die eerste maal te siene gekry het, was ek baie verbaas. Dit begin by die ABC vir leerdertjies – baie elementêr – en word algaande meer gevorderd tot by die antieke geskiedenis. Die laaste deel in die boekie is 'n vertaling van Longfellow se "Die Vredespyl" uit sy *Lied van Hiawatha*.

Dit wil gedoen wees! Sarah Goldblatt het sekerlik die behoefte aan so 'n Afrikaanse boekie besef toe sy die kinders onderrig het. En toe het sy dit geskryf.

● 'n Video-kopie van Koch se dokumentêre, *U Dienswillige Dienaar*, word by die Afrikaanse Taalmuseum in die Paarl bewaar.

Die Stem van Suid-Afrika

1

Uit die blou van onse hemel, uit die diepte van ons see,
Oor ons ewige gebergtes waar die kranse antwoord gee,
Deur ons ver-verlate vlaktes met die kreun van ossewa—
Kuis die stem van ons geliefde, van ons land Suid-Afrika.

Ons sal antwoord op jou roepstem, ons sal offer wat jy vra:
Ons sal lewe, ons sal sterwe—ons vir jou, Suid-Afrika.

2

In die merg van ons gebeente, in ons harten siel en gees,
In ons roem op ons verlede, in ons hoop op wat sal wees,
In ons wil en werk en wandel, van ons wieg tot aan ons graf—
Deel geen ander land ons liefde, trek geen ander trou ons af.

Vaderland! ons sal die adel van jou naam met ere dra:
Waar en trou as Afrikaners—kinders van Suid-Afrika.

3

In die songloed van ons somer, in ons winterdag se kou,
In die lentē van ons liefde, in die lanter van ons rou,
By die klink van huw'liks-klokkies, by die kluitklap op die kis—
Steel jou stem ons nooit verniet nie, weet jy waar jou kinders is.

Op jou roep seg ons nooit nee nie, seg ons altyd, altyd ja:
Om te lewe, om te sterwe—ja, ons kom, Suid-Afrika.

4

Op U Almag vas vertrouend het ons vaderse gebou:
Skenk ook ons die krag, o Heer! om te handhaaf en te hou—
Dat die erwe van ons vaderse vir ons kinders erwe bly:
Knegte van die Allerhoogste, teen die hele wêreld vy.

Soos ons vaderse vertrou het, leer ook ons vertrou, o Heer—
Met ons land en met ons nasie sal dit wel wees, God zeges.

C. J. Langenhoven

(Eie Handskrif. S.G.)

Die Puris

Gesteld op sy taal
was Ou Sors –
Hy sê vir sy seuntjie,
Klein Jors:
“Hou op met jou
trieks
Om jou taal op te
mieks
Of ek slaan straks ’n
donkie met ’n hors!”

CJ Langenhoven